

УДК 94(460)

Годлевська Валентина

Вінницький національний технічний університет

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ПОСТФРАНКІСТСЬКОЇ ІСПАНІЇ (КІНЕЦЬ 70-Х – ПОЧАТОК 80-Х РР. ХХ СТ.)

У даній статті розглядаються основні напрямки зовнішньої політики Іспанії кінця 70-х початку 80-х рр. ХХ ст. та роль міжнародного фактору у процесі переходу Іспанії від авторитарного режиму до демократичного.

Останнім часом в історичній науці бурхливо розвиваються дослідження процесів демократизації останньої чверті ХХ ст. Більшість з цих досліджень спрямовані виключно на з'ясування внутрішніх причин, передумов та рушійних сил даних процесів.

Безперечний науковий інтерес являє досвід Іспанії, де у другій половині 70-х – початку 80-х років відбувся процес мирного демонтажу франкістської диктатури та становлення представницької демократії. Іспанський феномен не мав аналогів в історії ХХ ст. Франкістська диктатура, що утвердилась при владі в результаті громадянської війни, припинила своє існування мирним шляхом – в результаті власних протиріч, без військової поразки чи повалення. Але перехідні періоди до демократії відбувались при певних міжнародних обставинах, які справляли значний вплив на перебіг процесу демократизації.

Міжнародний фактор в різних трансформованих країнах відігравав неоднакову роль. Причому слід розрізняти міжнародний економічний фактор і міжнародний політичний. Так міжнародний економічний контекст у вигляді боргової кризи і структурних реформ не може слугувати поясненням зміни політичних режимів. Важливішим є міжнародний політичний фактор, який має кілька способів впливу на внутрішньополітичне життя тієї чи іншої країни: контроль; контагіозний вплив (дифузія); зв'язування умовами (“ приручення”); вплив, заснований на згоді[5,35]. Евристична цінність даної статті полягає у спробі

прослідкувати основні напрямки зовнішньої політики Іспанії та роль міжнародного фактору в процесі демократизації Іспанії, а також в теоретичному прирощуванні матеріалу з вказаної проблеми.

Серед останніх досліджень зовнішньої політики Іспанії періоду постфранкізму необхідно виділити праці Р. Бассолса, А. Маркіни, С. дель Ареналя, Ч. Пауела, А. Сото[1;2;4;7].

С. де Ареналь прослідковує основні зміни зовнішньої політики Іспанії в період пост франкізму. Р. Бассолс досліджує питання входження Іспанії в ЄС. А. Маркіна зосередив увагу на проблемах західної безпеки; Ч. Пауел розглядає внутрішньополітичні процеси демократизації в Іспанії у поєднанні з міжнародним аспектом. А. Сото активізує увагу на стосунках Іспанії з північно африканськими країнами, НАТО, США та Ватиканом. Аналіз впливу міжнародного фактору на перебіг демократичних перетворень здійснив А.Н.Нікітченко на підставі досліджень Л.Уайтхеда, Ф.Шміттера та В.Банса.[5]

Після смерті Ф. Франко (листопад 1975р.) і проголошення Хуана Карлоса І королем Іспанії, вступила в дію основна програма зовнішньої політики, яка передбачала нормалізацію міжнародних відносин Іспанії та її входження в провідні міжнародні організації. Але для цього були необхідні внутрішньополітичні зміни демократичного характеру. Принциповими засновниками даної програми були новий міністр зовнішніх справ Хосе М. де Аріельса та його секретар М. Креха[9,93].

В часи існування франкістської диктатури Іспанії певний час перебувала в міжнародній ізоляції як результат її підтримки держав “ осі ” у другій світовій війні. Міжнародна ізоляція поставила франкістський режим у складне становище, і лише втручання США поклало край ізоляціонізму. У вересні 1953р. Вашингтон уклав з Іспанією Мадридський пакт, який включав угоди про оборону, економічну допомогу і допомогу з метою взаємної безпеки. Пакт відіграв важливу роль у американо-іспанському зближенні. З того часу угоди поновлювались у 1963 і 1970 рр.[8,230]

Це певним чином справило вплив на зовнішню політику Іспанії після 1975 р. Були намічені наступні пріоритети. Почали інтенсивно розвиватись іспано-американські стосунки. Новий договір з постфранкістською (монархічною) Іспанією США уклали влітку 1976р., який вступив у силу 21 вересня 1976р. У відповідності з даною угодою іспанським компаніям у вигляді кредиту надавалось 450 млн. дол. як для сприяння розвитку Іспанії, так і для розширення власних, американських, експортних можливостей. Для сприяння програми освіти, культури, науки та техніки, Іспанії надавалось 35 млн. дол. Основний грошовий потік спрямовувався на модернізацію виробництва військової техніки. Питома вага капіталовкладень США склала 2/3 об'єму всіх іноземних інвестицій в іспанську економіку[6,70].

На початок 70-х років для Іспанії, як європейської країни стали актуальними проблеми європейської безпеки і співробітництва і влітку 1975р. Вона взяла участь у роботі наради БСЄ у Хельсінкі, підписавши заключний акт.

З метою здобуття визнання міжнародною спільнотою монархічного ладу і підтримки нових реформ, Іспанія активно демонструє демократичні перетворення, які були здійснені більш рішучо в період другого монархічного уряду на чолі з А. Суаресом (липень 1976р. – липень 1977р.). Новий міністр зовнішніх справ М. Ореха підтвердив прагнення Іспанії увійти у міжнародне співтовариство, зміцнюючи роль Іспанії в західному блоці.

Після смерті Ф. Франка зникли останні перешкоди на шляху нормалізації стосунків Іспанії з соціалістичними країнами. 21 січня 1977р. Іспанія встановила дипломатичні стосунки з Румунією, 27 січня – з Югославією і Болгарією, 31 січня – з Польщею, 9 лютого – з Угорщиною, Чехословаччиною і СРСР, 4 квітня відновила їх з НДР (були встановлені при Франко і розірвані після страти баскських антифранкістів у вересні 1975р.).

Парламентські вибори 15 червня 1977р. і значний успіх лівих сил сприяв виникненню нового фактору впливу на формування зовнішньополітичного курсу франківської Іспанії. Після виборів перед парламентом і сформованим А. Суаресом однопартійним центристським урядом постала необхідність

розв'язання нагальних проблем, які полягали у подальшому розвитку процесу політичної демократизації, подоланні кризи в економіці та зміцненню позиції Іспанії на міжнародній арені. У свою програму А. Суарес включив наступні пункти, які стосувались зовнішньої політики:

1. універсалізація дипломатичних стосунків Іспанії;
2. дотримання норм і принципів міжнародного права;
3. зміцнення миру і безпеки;
4. інтеграція у Європейський Союз та інші європейські організації;
5. початок парламентських дебатів для оцінювання можливості вступу Іспанії в НАТО;
6. розвиток безпеки і розуміння між береговими країнами Середземномор'я, проведення дружньої політики стосовно арабських народів;
7. реставрація територіальної цілісності стосовно Гібралтару[3,185]

Поглиблення процесу демократизації в Іспанії обумовило позитивну роль Іспанії в ході підготовки першої після Хельсінкі зустрічі глав держав – учасників наради з безпеки і співробітництва, що відбулась у Белграді, підготовчий етап якої розпочався 15 червня 1977р. На белградській зустрічі Іспанія активно контактувала з учасниками наради, прагнула зміцнити престиж Іспанії як країни, що виступає за мир, безпеку і співробітництво у Європі. Не останню роль в цьому відіграло намагання Іспанії стати країною, де б відбулась наступна після Белграда загальноєвропейська зустріч. Своє завдання у Белграді делегація Іспанії вбачала в основному у висвітленні власного досвіду виконання хельсінкських домовленостей. Також Іспанія висловила занепокоєння стосовно гонки озброєнь і відсутності прогресу в царині роззброєння. Процес демократизації в Іспанії та її нейтральна зовнішня політика сприяли консенсусу в Белграді стосовно Мадрида як місця наступної загальноєвропейської зустрічі.

Мадридська нарада БСЄ відкрилась 11 листопада 1980р. Однак після Белграда зовнішньополітична позиція Іспанії стала змінюватись. Частково це пояснюється послабленням позиції правлячої коаліції та її внутрішніми розбіжностями, а також правоконсервативним поворотом 80-х років. Іспанія взяла курс на

зближення з ЄЕС і НАТО[6,71]. В ході Мадридської наради Іспанія продовжує стояти на позиціях підтримки миру та роззброєння, а також відкрито виступає за вступ у НАТО. З певними перервами у роботі Мадридська зустріч завершилася у 1983р., коли до влади в Іспанії вже прийшли соціалісти, отримавши перемогу на парламентських виборах в жовтні 1982р.

Один з напрямків зовнішньої політики Іспанії була інтеграція в ЄЕС. Іспанські правлячі кола розраховували з допомогою “Спільного ринку” поліпшити економічне становище, зменшити стрімке зростання безробіття, що безпосередньо впливало на внутрішньополітичну нестабільність, а також отримати політичну підтримку реформ. Зв’язок з ЄЕС, рівнозначно як і з НАТО, повинен був стабілізувати ситуацію в Іспанії, перешкоджаючи прояву рецидивів як з боку ультралівих, так і з боку ультраправих сил. Ще в кінці липня 1977р. центристський уряд А. Суареса звернувся з офіційним проханням про вступ Іспанії у Європейське економічне співтовариство. За словами міністра іноземних справ М. Орехи: “Іспанія заявила про своє бажання розпочати переговори щодо вступу в ЄЕС і, таким чином, чітко визначила головний напрямок своєї зовнішньої політики”[8,259]. Необхідність вступу в ЄЕС підтримали всі провідні політичні сили Іспанії. Зокрема, член Іспанської соціалістичної робітничої партії, відповідальний за міжнародні зв’язки в партії Луїз Янес, виступаючи в іспанських кортесах, заявив: “Європа повинна бути основною метою нашої зовнішньої політики. Географічно та історично Іспанія є частиною Європи... Відновивши демократичні інститути в країні Іспанія має право вимагати виправлення історичної помилки з включенням нас як повноправного члена у всі Європейські організації”. З метою прискорення вступу в ЄЕС уряд А. Суареса заснував спеціальну посаду міністра по зв’язкам з ЄЕС, яку зайняв майбутній прем’єр-міністр Іспанії Л. Кальво Сотело. В результаті довготривалих переговорів Іспанія вступила в ЄЕС в 1985р.

Найбільш суперечливим питанням зовнішньої політики Іспанії було входження в Організацію Північноатлантичного договору. Уряд переконував іспанців в тому, що вступ у НАТО необхідний для залучення іноземних інвестицій,

для ефективнішої боротьби з тероризмом, надійного захисту від зовнішньої загрози. Ліві партії проводили енергійну антинатовську компанію: проводили багато чисельні анти військові демонстрації, збирали підписи для проведення референдуму стосовно вступу в НАТО[6,74]. Розмах антинатовського руху викликав побоювання уряду про можливий результат референдуму, тому обговорення питання було перенесено у кортеси. В жовтні 1981р. кортеси ухвалили рішення направити у Брюссель клопотання щодо вступу Іспанії в НАТО (186 депутатів висловились “за”; 146-“проти”). Рішення вступу в НАТО без згоди лівих сил було найбільш суперечливим з усіх питань, які були розв’язані в процесі демократизації. Нестабільність внутрішньополітичної ситуації початку 80-х років вимагала від уряду необхідності узгодження найважливіших питань з опозицією, зокрема з Іспанською соціалістичною робітничою партією (ІСРП). Вступ у Північноатлантичний альянс без згоди ІСРП був викликаний наступними причинами. По-перше, новий голова уряду Л. Кальво Сотело прагнув покласти край двозначності політики попередніх урядів, визначивши для Іспанії “Європейську, демократичну, прозору і незворотну” зовнішню політику. У своїй програмній заяві він підкреслив, що геополітичне розташування Іспанії є не сумісним з нейтралітетом. По-друге, в даний час постала необхідність поновлення переговорів з США стосовно угоди 1976р., яка втратила силу в 1981р. Розпочавши навесні 1981р. переговори, іспанський уряд відчув стриману позицію Вашингтону щодо зміни двосторонніх переговорів без попереднього вступу Іспанії в НАТО. По-третє, існував чіткий зв’язок між рішенням вступу в НАТО і станом переговорів про входження Іспанії в ЄЕС[7,310]. В грудні 1981р. керівництво Північноатлантичного блоку підписала протокол про входження до його складу Іспанії і в травні 1982р. Іспанія стала 16-им членом НАТО.

У своїй середземноморській політиці Іспанія виступала за безпеку в зоні Середземного моря і співробітництво узбережних держав в охороні навколишнього середовища, раціональному використанні морських багатств, активізації торгівлі та туристичного бізнесу. Іспанія залежала від імпорту енергоносіїв, половину необхідної їй нафти поставляли арабські країни. Це зумовило дружній

характер іспано-арабських відносин. В 1976р. Іспанія повернула своє володіння Західна Сахара Мавританії та Марокко. Також Іспанія пропонує своє посередництво у врегулюванні конфліктів в районі Середземного моря. Ще одним аспектом середземноморської політики Іспанії кінця 70-х – початку 80-х рр. – це її суперечки з Великобританією про Гібралтар – невеликий півострів на півдні Іспанії з військово-морською і військово-повітряною базами Великобританії, порт і центр туризму. Переговори донині тривають з перемінним успіхом, а головне – безрезультатно для Іспанії[6,72].

Стосунки Іспанії з країнами Латинської Америки після смерті диктатора активізувалися. Якщо франкізм надавав перевагу стосункам з країнами, де панував диктаторський режим (Стреснера в Парагваї, Сомоси в Нікарагуа, Піночета в Чілі), то після 1975р. Іспанія почала активно налагоджувати зв'язки з ліберальними режимами демохристиянської та соціал-демократичної орієнтації. В кінці 70-х – початку 80-х рр.. відбулись візити короля Хуана Карлоса I в різні країни Латинської Америки. В 1976р. він відвідав Колумбію та Венесуелу, 1977р. – Венесуелу, Коста-Ріку, Панаму, Гондурас, Гватемалу, в 1978р. Мексику, Перу, Аргентину, в 1980р. - Еквадор. І в свою чергу Іспанію з офіційними візитами відвідали президент Венесуели Карлос Андрес Перес (1976р.), президент Мексики Х. Лопес Портільйо (1977р.), президент Колумбії Х.С. Турбай Айяла (1979р.), президент Панами А. Ройо (1979р.)[8,307].

Отже, після смерті фундатора авторитарного режиму Ф. Франка Іспанія розпочала демократичні перетворення, які торкнулись і зовнішньої політики. Іспанія повністю виходить з міжнародної ізоляції, стає повноправним членом провідних світових організацій.

Зовнішня політика Іспанії другої половини 70-х рр.. характеризувалась дотриманням нейтралітету. У певній мірі це пояснюється зосередженням уваги на вирішенні внутрішньополітичних проблем, прагненням поступової, виваженої інтеграції у міжнародне співтовариство та намаганням визначити власну чітку позицію на міжнародній арені. З початком 80-х рр.. Іспанія взяла активний курс на зближення з ЄЕС і НАТО, намагаючись стабілізувати внутрішньополітичну

ситуацію та поліпшити економічне становище. Позицію Іспанії стосовно ЄЕС можна пояснити і її прагненням пояснити демократичні перетворення в країні та зробити їх незворотними. Стосовно ролі міжнародного фактору у процесі демократизації, то приклад Іспанії продемонстрував, що міжнародний контекст важливий, але не є визначальним для перехідних періодів. Зовнішній вплив має сильніший і триваліший ефект стосовно консолідації демократії, ніж стосовно переходу до неї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Arenal, Celestino del. La posicion exterior de Espana // Transicion politica y consolidacion democratica. Espana (1975 – 1986). — Madrid, 1992.
2. Bassols R. Espana en Europa. Historia de la adhesion a la CE 1975-1985. — Madrid, 1995.
3. Marquina A. La politica exterior de los gobiernos de la Union de Centro Democratico // Tusell J., Soto A. Historia de la transicion. 1975-1986. — Madrid, 1996.
4. Marquina A. Espana en la politica de seguridad occidental (1939-1986). — Madrid. 1986.
5. Никитченко А.Н. Транснационализация демократии (Третья волна демократизации в свете теорий международных отношений)// Полис. —1996. — №5.
6. Новейшая история стран Европы и Америки XX века. 1945–2000. — М., 2001.
7. Powell Ch. Espana en democracia, 1975–2000. Barcelona, 2001. — 688 p.
8. Современная Испания. — М.: Издательство политической литературы, 1983. — 383с.
9. Soto A. La transicion a la democracia. Espana, 1975–1982. — Madrid, 1998. — 204 p.

In this article the basic orientations of Spain foreign policy at the end of the 70th – in the beginning of the 80th of XX century and role of the international factor during transition of Spain from authoritarian regime to democratic one are considered.